

Handreiking taalbeleid in het mbo

Geformuleerd door de deelnemers van het *Platform Taal in mbo*

Titel	:	Handreiking taalbeleid in het mbo
Project/Werkgroep	:	Platform Taal in het mbo
Auteur(s)	:	Doride de Bruin Liza Graumans Marijke van Huijstee Stephan Iske Thea Leeman Marjon Sanders
Illustraties	:	Klik of tik om tekst in te voeren.
MBO Raad	:	Houttuinlaan 6 Postbus 2051 3440 DB Woerden T: 0348 - 75 35 00 E: info@mboraad.nl I: www.mboraad.nl
Woerden	:	16 maart 2021
Versienummer	:	1.0

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Aanleiding	5
3	Doel van deze handreiking	6
4	Aanbevelingen voor visie en aanbevelingen	8
5	Relatie referentiekader en onderwijs	12

1 Inleiding

Deze handreiking is gemaakt door het Platform Taal in mbo van de MBO Raad. Leden van het Platform zijn beleidsmedewerkers, adviseurs, projectleiders en coördinatoren die zich bezighouden met taalbeleid. In het Platform delen zij kennis met elkaar.

Binnen de deelnemers van het Platform ontstond de behoefte om op de (mbo)scholen de visie op taal te herijken, onder andere naar aanleiding van de visievorming op het vak Nederlands bij curriculum.nu. Dit heeft geresulteerd in deze handreiking die gebruikt kan worden bij het door ontwikkelen van taalbeleid binnen mbo-scholen.

Een afvaardiging van het platform is aan de slag gegaan met het schrijven van deze handreiking op basis van input van het Platform. Het concept is besproken in een expertmeeting van het platform op 3 februari 2020. De opmerkingen uit het platform zijn verwerkt en daarna is de handreiking beschikbaar gesteld.

De handreiking is bestemd voor iedereen die werkt op een mbo-school en zich bezighoudt met taalbeleid en voor opleidingsteams. Taal speelt immers in alle onderdelen van elke mbo-opleiding een rol.

De handreiking beschrijft als eerst de aanleiding voor het maken van deze handreiking en het doel ervan. Vervolgens worden er een aantal aanbevelingen gedaan ten aanzien van visie en uitgangspunten voor taalbeleid, professionalisering van docenten en het curriculum. Tot slot wordt er ingegaan op de relatie Referentiekader en onderwijs.

2 Aanleiding

Taalvaardigheid is de noodzakelijke basis voor leren in het algemeen, voor het naar behoren kunnen uitoefenen van beroepen, voor het maatschappelijk functioneren en voor een leven lang ontwikkelen. De toenemende complexiteit van het werk zorgt ervoor dat generieke vaardigheden, waaronder taal, steeds belangrijker worden (ROA, 2017). Taalvaardige leerlingen leren en ontwikkelen zich sneller (Bolle, 2017). Het belang van taalvaardigheid wordt breed onderkend. Tegelijkertijd zien we uit meerdere onderzoeken dat de taalvaardigheid van leerlingen en studenten, achteruit gaat.

De staat van het onderwijs (Inspectie, 2018) en het PISA-onderzoek (PISA, 2019) laten zien dat de leesvaardigheid “achteruit holt”. Het OESO rapport uit 2019 (Education at a Glance 2019 Country Note NL, 2019) beschrijft dat laaggeletterdheid onder Nederlandse jongeren toeneemt. De groep leerlingen die moeite heeft met lezen groeit. De OESO beschouwt 24 procent van de Nederlandse 15-jarigen als dermate laaggeletterd dat zij niet voldoende kunnen meekomen in de maatschappij (OECD, 2019b). 40 tot 50% van deze 15-jarigen stroomt door naar het mbo. Deze leerlingen zijn niet in staat de hoofdgedachte uit een tekst te halen of een simpele verbinding met alledaagse kennis te maken. In 2003 gold dit nog voor 11 procent van de leerlingen. Maar ook de groep excellente lezers wordt kleiner. De leerlingen hebben vooral moeite met het evalueren van en reflecteren op teksten. Een van de verklaringen voor de lage leesprestaties is het gebrek aan aandacht in het curriculum voor vooral het reflecteren op teksten (Gubbels et al., 2019).

Hoewel in de huidige samenleving de beeldcultuur onmiskenbaar oprukt, is het geconcentreerd kunnen lezen van boeken en langere teksten nog steeds erg belangrijk voor het persoonlijk functioneren in de samenleving en voor de samenleving als geheel (Van der Weel, 2019). Daarnaast biedt lezen waardevolle individuele genoegens. Lezen stimuleert nieuwe ideeën, zet aan tot kritisch denken en prikkelt de verbeelding (Hovinga, 2019). Uit analyse van de examenresultaten binnen de mbo-sector blijkt enerzijds dat veel studenten slagen voor hun examens, maar dat over het algemeen lage cijfers worden behaald, zeker op niveau 3F. Voor niveau 2 opleidingen geldt daarnaast de cijferdifferentiatie. Het behaalde resultaat van deze studenten wordt opgehoogd met één punt. Dit geeft een vertekend beeld van het behaalde resultaat op niveau 2F.

Aandachtspunten/ervaren knelpunten:

- We ervaren een sterke focus op examinering in het onderwijs en minder focus op brede taalontwikkeling.
- De vraag is of we studenten de ondersteuning geven die zij nodig hebben bij het leren, het maatschappelijk functioneren, een vervolgopleiding of voor een leven lang ontwikkelen. De lessen Nederlands zijn voor hen vaak een verplicht nummer in plaats van een integraal onderdeel van de opleiding waarin ze vaardigheden meekrijgen die hen ondersteunen bij de opleiding en opleiden naar ‘een eindniveau’.
- Het mbo bedient een heterogene doelgroep wat betreft leeftijd, niveau, vooropleiding, achtergrond, onderwijs- en ondersteuningsbehoeften, verblijfsduur in Nederland, meertaligheid.
- Het resultaat voor Nederlands bestaat uit een gemiddelde van het centraal examen en de instellingsexamens, waardoor studenten onderdelen kunnen compenseren. Studenten kunnen met een vijf voor Nederlands diplomeren.

3 Doel van deze handreiking

Deze handreiking is een hulpmiddel om te komen tot taalonderwijs waarmee gediplomeerde mbo'ers taalvaardig genoeg zijn om succesvol te functioneren op de arbeidsmarkt, als burger in de maatschappij en in vervolgonderwijs / leven lang ontwikkelen (de drievoudige kwalificatie van het mbo).

In deze handreiking doen we een aantal aanbevelingen ten aanzien van visie en uitgangspunten voor taalbeleid, professionalisering van docenten en het curriculum. Hieronder geven we aan wat deze aanbevelingen kunnen opleveren voor alle betrokkenen.

Student

Voor mij wordt het duidelijker waarvoor ik Nederlands nodig heb. Als docenten en stagebegeleiders mij echt het belang van taal voor mijn beroep en mijn werk kunnen laten zien, ben ik wel gemotiveerd om de lessen te volgen.

Vakdocent

Een goede taalvaardigheid voor mijn studenten is belangrijk. Als we als vakdocenten, stagebedrijven en docenten Nederlands samenwerken om studenten taalvaardiger te maken voor hun beroep, zullen onze studenten zelf ook gaan zien dat taal en voorbereiding op het beroep bij elkaar horen.

Docent Nederlands

Als een school de visie heeft dat taal een instrument is om te leren en te ontwikkelen, dan geeft dat ons als docenten Nederlands een goede basis om samen met vakdocenten en stagebegeleiders te werken aan taalontwikkelen vakonderwijs. Dan kunnen we met realistische contexten werken en beter op de leervragen en behoeften van onze studenten inspelen. We kunnen onze studenten dan goed voorbereiden op hun beroep, maar ook op hun functioneren in de maatschappij.

Het bedrijfsleven

Als onze werknemers in hun opleiding veel aandacht hebben besteed aan hun taalontwikkeling, dan krijgen wij mensen in huis die kunnen communiceren en samenwerken met collega's en klanten én in staat zijn zich verder te ontwikkelen als werknemer en als mens.

Het afnemend onderwijs

Wij krijgen dan studenten in huis die taalvaardig en studievaardig zijn en een creatieve en onderzoekende houding hebben.

De maatschappij

We hebben in de maatschappij mondige mensen nodig die zich in meerdere leefomgevingen en milieus thuis voelen. We leven immers in een complexe samenleving. Dit vraagt om burgers die zelfredzaam zijn en een groot empathisch vermogen hebben. We kunnen studenten helpen dit te ontwikkelen door met hen te werken aan zelfstandigheid, kritisch denken en communicatieve vaardigheden.

4 Aanbevelingen voor visie en aanbevelingen

In 2010 zijn de referentieniveaus voor taal (en rekenen) ingevoerd in het mbo. Mbo-opleidingen, die destijds nog geen visie op taal hadden, hebben aan visievorming gedaan. Nu de referentieniveaus tien jaar in gebruik zijn, is het een goed moment om de ontwikkelde visie te evalueren en nieuwe inzichten te verwerken.

Om de meerwaarde van het vak Nederlands voor de mbo-opleiding goed voor het voetlicht te brengen, wensen we dat elke mbo-school een schoolvisie heeft op taal die is ingestoken vanuit de vraag:

Wat willen wij onze studenten meegeven om zich verder te kunnen ontwikkelen als beroepsbeoefenaar en burger?

Met de volgende vier aanbevelingen hopen we handvatten te geven voor het vormgeven van deze schoolvisie.

4.1 Het belang van contextrijke taalsituaties

In een stimulerende leeromgeving is het taalaanbod betekenisvol en leerzaam (Bogaert & Van den Branden, 2011).

Een leeromgeving is motiverend wanneer leerlingen het gevoel hebben dat ze iets zinvol leren en uitgedaagd worden zichzelf te verbeteren. Het doel van een onderwijs- of leeractiviteit moet uitdagend en duidelijk zijn en gerelateerd aan de 'echte wereld' buiten de muren van de school (Hattie en Timperly, 2007). Voor het beroepsonderwijs betekent dit dat de leerdoelen en –activiteiten worden verbonden aan de beroepspraktijk, net als de reflectie hierop (Van Schaik, 2013).

Voor taalonderwijs betekent dat werken met realistische en concrete taalsituaties (Kuiken, 2009). Deze situaties zijn te vinden in de beroepsvakken en burgerschap op het mbo en tijdens de stage. Te denken valt aan klantgesprekken, deelnemen aan vergaderingen, het lezen van veiligheidsvoorschriften, het schrijven van script-, web- en reclameteksten, discussies e.d.

Realistische taalsituaties doen zich echter ook voor in de meer theoretische onderdelen van de opleiding: wanneer er grotere stukken tekst gelezen of geschreven moeten worden of bepaalde begrippen moeten worden aangeleerd.

Taal zou daarom binnen de school meer geïntegreerd moeten worden in het curriculum: taalontwikkelen vakonderwijs.

Het onderwijs in het vak Nederlands zou verder gericht moeten zijn op het aanleren van taalleerstrategieën (bijvoorbeeld hoofd- en bijzaken scheiden, verbanden leggen). Zo ontwikkelt een student zich tot een autonome taalleerder. Of hij nu een beroep gaat uitoefenen, participeert in de maatschappij, een vervolgopleiding wil volgen of zich anderszins verder wil ontwikkelen, het is altijd belangrijk dat hij in staat

is om zelf regie te nemen over zijn eigen(taal)leerproces. Hij moet een actieve houding ontwikkelen, weten hoe hij zelf nieuwe woorden moet leren, hoe hij met nieuwe tekstvormen om kan gaan en hoe hij nieuwe taalsituaties moet aanpakken.

4.2 Zichtbaarheid van onze drievoudige kwalificatie in de visie

In de context van de beroepsvoorbereiding:

- Het curriculum van de school/opleiding is samenhangend (beroepsvakken met generieke vakken) en wordt als één geheel ontworpen.
- De docent Nederlands en de vakdocent werken samen om het leerproces van de student optimaal te ondersteunen.
- Beroepsgerichte vakdocenten en docenten Nederlands worden gefaciliteerd om in teamverband de verbinding met elkaar te kunnen maken, ook in het ontwerpen van het curriculum.
- Het belang van taalvaardigheid voor het uitvoeren van het beroep, wordt voortdurend bij het werkveld onder de aandacht gebracht.

Het betekent in de praktijk dat de docent Nederlands bijvoorbeeld casussen uit de beroepspraktijk aangrijpt in de lessen Nederlands om de taalvaardigheid te verdiepen en te verbeteren. De vakdocenten besteden aandacht aan woordenschat in de beroepscontext, aan formuleringen en aan de keuze van het taalregister. De stagebieder/werkgever geeft feedback op de taal van de student in bijvoorbeeld gesprekken en verslagen.

In de context van maatschappelijk functioneren:

- Aandacht voor bredere vorming van de student, ook voor bijvoorbeeld empathisch vermogen en ethiek, door middel van het lezen van fictie, en het aanbieden van filosofie (in samenwerking met burgerschap, beroepsethiek e.d.) en het stimuleren van de creativiteit in verband met persoonlijkheidsontwikkeling en lenigheid in denken, verwoorden en handelen.
- Aandacht voor het ontwikkelen van vaardigheden ten behoeve van kritisch lezen, kritisch denken, het kritisch beoordelen van bronnen etc.
- Aandacht voor concrete en realistische taaltaken die voorbereiden op maatschappelijke functioneren (Nederlands in bredere context).

Het betekent in de praktijk dat de docent Nederlands bijvoorbeeld casussen uit de domeinen van burgerschap gebruikt voor gespreksvaardigheid of lees- en schrijfvaardigheid. De docent Nederlands werkt ook samen met de loopbaanbegeleider. Hij/zij besteedt mede aandacht aan taalvaardigheid bij bijvoorbeeld de voorbereiding van een loopbaangesprek. Net als bij andere onderdelen van de opleiding is hierbij een veilig leerklimaat waarin ruimte is om te experimenteren en te oefenen aan de hand van verschillende actuele thema's van essentieel belang.

In de context van de doorstroom en leven lang ontwikkelen:

- Het streven is om iedere student op een zo hoog mogelijk niveau uit te laten stromen. Dat betekent altijd blijven werken aan taalontwikkeling gedurende de opleiding. Voor studenten met een anderstalige achtergrond kan dit betekenen dat er een extra, ondersteunende, taalleerlijn loopt naast hun beroepsopleiding.
- Taalleerstrategieën aanleren is van wezenlijk belang zodat de student in nieuwe, onbekende taalsituaties over voldoende vaardigheden beschikt om zichzelf de nieuwe eisen eigen te maken of hier gericht hulp bij te zoeken.
- De vaardigheden worden zo aangeleerd dat de student niet alleen wordt voorbereid op de situatie van nu, maar ook op toekomstige technologische ontwikkelingen die een andere taal of taalvaardigheid vraagt.
- Het aanleren van onderzoeksvaardigheden, zoals het lezen van onderliggende literatuur, het beschrijven van een onderzoeksvraag, het rapporteren van conclusies en het presenteren van resultaten, is, afhankelijk van het opleidingsniveau, onderdeel van het curriculum.
- Belangrijk is dat docenten werken vanuit het uitgangspunt dat de student wil leren en dus altijd uitgedaagd wordt wat betreft het taalniveau. Met andere woorden: het is belangrijk om de lat voor de student hoog te leggen.
- Het examen is geen doel op zich: goede beheersing van taalvaardigheid is van belang voor uitvoering van het beroep, vorming, voor loopbaanvooruitzichten en het eventueel doorstromen naar het hbo.

Voldoende taalvaardigheid vergroot de kans op studiesucces en maatschappelijk succes, waarbij schrijf- en leesvaardigheid, aantekeningen maken tijdens luisteren, gesprekstechnieken bij het samenwerken en goed en boeiend kunnen presenteren, extra aandacht verdienen met het oog op studievvaardigheden en onderzoeksvvaardigheden in het hbo.

4.3 Aanbevelingen ten aanzien van de professionaliteit van de docent Nederlands en de vakdocent

Goed onderwijs wordt niet alleen gemaakt door de methode of richtlijnen (deze kunnen wel ondersteunen en sturing geven), maar vooral door de docent. Investeren in de docent is dus van groot belang. De vakdocenten en taaldocenten moeten in staat zijn vakinhoud en taal te integreren.

- Zet in op een schoolbreed bewustzijn dat de taal een instrument/voertuig is om te kunnen leren en ontwikkelen. Taal is nodig om je te kunnen uiten, gedachten te verwoorden, te analyseren, te structureren, te evalueren, te reflecteren, samen te vatten maar ook om ander gedachtegoed te kunnen begrijpen, anderen te kunnen begrijpen. Het is dus een basis voor bijvoorbeeld kritische denkvaardigheden en een leven lang ontwikkelen.

- Docenten Nederlands en docenten die andere onderdelen van de opleiding verzorgen, gaan in gesprek over taalontwikkelen vakonderwijs. Dit kan in de vorm van scholing, maar ook door met elkaar te bespreken welke rol taal inneemt in de verschillende onderdelen van de opleiding en wie daarin welke rol kan pakken.
- Taaldocenten hebben een actieve rol bij het ontwerpen van het curriculum en leggen met de vakdocent de verbinding tussen taal en vakinhoud.

In de praktijk betekent het dat de teams gezamenlijk professionaliseren om taalontwikkelen (vak)onderwijs vorm te geven en de teams gefaciliteerd zijn om curricula te ontwikkelen en samen te werken.

4.4 Aanbevelingen t.a.v. het curriculum Nederlands

Ten aanzien van het curriculum Nederlands doen we de volgende aanbevelingen:

Algemeen:

- Zorg voor inclusief (taal)onderwijs, zodat elke student ongeacht moedertaal, achterstand of beperking volledig kan participeren.
- Besteed aandacht aan vrij lezen en leesplezier.
- Stem de verschillende opleidingsonderdelen in het curriculum af, zodat taal zo veel mogelijk contextrelevant kan worden aangeleerd, geoefend en gestimuleerd.

Vanuit de context van de beroepsvoorbereiding:

- Kies voor instellingsexamens die aansluiten bij de context van het beroep. Daarmee voorkom je dat in het onderwijs vrij algemene contexten worden gekozen waarbinnen de vaardigheden worden aangeleerd.
- Zorg voor variatie in oefensituaties. Daarmee biedt de beroepscontext voldoende mogelijkheden om de verschillende (generieke) taalonderdelen aan te leren, te oefenen en verder te ontwikkelen.

Vanuit de context van maatschappelijk functioneren:

- Besteed in het curriculum aandacht aan toekomstbestendige vaardigheden, zoals mediawijsheid, samenwerkend leren en kritische denkvaardigheden (probleemoplossend vermogen).

Vanuit de context van de doorstroom en leven lang ontwikkelen:

- Vergroot het bewustzijn dat een goede taalbeheersing een voorwaarde is om verder te ontwikkelen.
- Zet taalregisters in (bijvoorbeeld de gesprekspartner beleefd aanspreken, de juiste toon hanteren in een formele brief).
- Geef flankerend onderwijs, voor zowel NT2-leerders als taalzwakke studenten.

5 Relatie referentiekader en onderwijs

De deelnemers van het Platform Taal in mbo hebben het referentiekader bekeken op mogelijkheden om bovenstaande aanbevelingen te realiseren. De conclusies:

- Het referentiekader biedt veel ruimte, zowel op het gebied van onderwijs als examinering.
- Er is op het gebied van examinering nog veel werk te verzetten: het merendeel van de scholen gebruikt generieke taalexamens, terwijl het referentiekader de ruimte biedt om ook de examinering contextrijk in te richten.
- Daarnaast wordt in de examinering van het referentiekader te weinig rekening gehouden met het digitale tijdperk waarin we leven en de veranderingen in teksten lezen en schrijven die dat met zich meebrengt. Zo is het nodig dat er aandacht komt in de examens voor het (kunnen) lezen en begrijpen van digitale teksten.

Differentiëren in taaleisen per opleidingsniveau

Het Platform Taal in mbo heeft de ontwikkelingen rond de nieuwe rekenaankpak voor het mbo met belangstelling gevolgd. Deze zou als voorbeeld kunnen dienen voor een nieuwe taalaankpak. Eén van de elementen van de voorgestelde rekenaankpak is om de eisen te differentiëren naar opleidingsniveau. De uitwerking van de referentieniveaus worden functioneler ingevuld dan nu het geval is. Daarnaast zijn de eisen voor de entreeopleidingen minder omvattend en worden deze per opleidingsniveau meer omvattend en complexer.

De deelnemers van het platform stellen voor deze ontwikkeling ook in te zetten voor Nederlands. Nu we 10 jaar werken met het referentiekader lijkt het bovendien een goed moment om te evalueren op welke manier het referentiekader bijdraagt aan taalvaardige mbo'ers.

Maart 2021

